

Δεισιδαιμονία και προκατάληψη στο έργο του Βιζυηνού

Πολιτισμός / Λογοτεχνία - Φιλολογία

Ηρακλής Ψάλτης, φιλόλογος

[Προηγούμενη δημοσίευση: <http://bit.ly/2j4xRXs>]

Η μητέρα του «Αμαρτήματος», πιστή χριστιανή, επιφυλάσσεται στην αρχή απέναντι στις δεισιδαιμονίες[628], αλλά στη συνέχεια λόγω της επιδείνωσης της υγείας της κόρης της, της Αννιώς, εξαντλεί και την τελευταία «ευκαιρία» γιατρειάς της. Όμως και η βοήθεια αυτή αποδεικνύεται ατελέσφορη, η κόρη πεθαίνει.

Οι μητέρες, χριστιανή και μουσουλμάνα, στο «Ποῖος ἦτον ὁ φονεὺς τοῦ ἀδελφοῦ μου» επιστρατεύουν μια ελληνόφωνη αθίγγανη, για να βρουν το δολοφόνο του Χρηστάκη μέσω της κοσκινομαντείας. Αν και η «βοήθεια» την οποία προσφέρει είναι σημαντική, ο δολοφόνος δηλαδή βρίσκεται «κοντά» στα παιδιά της μουσουλμάνας μητέρας, αυτές, όμως, δεν τον ανακαλύπτουν. Επισημαίνεται ότι γυναίκες και, μάλιστα, μητέρες, καταφεύγουν στη μαγεία, για να επιλύσουν

σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζουν, γιατί γνωρίζει ο επιστήμων ψυχολόγος συγγραφέας ότι το μητρικό φίλτρο, η μητρότητα, δεν «αναγνωρίζει» κανένα «εμπόδιο», ηθικό ή κοινωνικό, για να ανταποκριθεί επιτυχώς στον ρόλο της.

Τέλος, στην «Πρωτομαγιά» ο γέρο-Μόσκος είναι δεισιδαίμων, ζει με μάγισσες και εξωτικά. Εμπιστεύεται τις προλήψεις και τις προκαταλήψεις. Υπενθυμίζει στον αφηγητή μία που σχετίζεται με την Πρωτομαγιά -όποιος ταξιδεύει Πρωτομαγιά, γυρίζει πίσω από τὰ μισόστρατα- και τον αποτρέπει να πραγματοποιήσει το ταξίδι της επόμενης ημέρας, γιατί είναι Πρωτομαγιά. Το ταξίδι πραγματοποιείται, αλλά συμβαίνει ατύχημα στην άμαξα που τους μεταφέρει στον σιδηροδρομικό σταθμό. Ο γέρο-Μόσκος αισθάνεται «δικαιωμένος», αλλά ο αφηγητής ερμηνεύει λογικά το ατύχημα -οφείλεται σε απροσεξία του οδηγού της άμαξας- και το απομυθοποιεί. Η δεισιδαιμονία αστοχεί, δεν δικαιώνεται, αδυνατεί να ερμηνεύσει την πραγματικότητα. Η λογική θριαμβεύει στην χώραν των αναστεναρίων και τών μαγισσών, δηλαδή την πατρίδα τών βακχίδων και των μαινάδων[629].

Συνάγεται από την προηγηθείσα ανάλυση των πεζογραφικών έργων του Βιζυηνού να διαθέτει ο Θρακιώτης δημιουργός δύο «εαυτούς», ο ένας είναι ο παραδοσιακός επαρχιώτης της Βιζύης ο οποίος διατηρεί και σέβεται τα ήθη και τα έθιμα της γενέτειράς του, τις δεισιδαιμονίες και τις προκαταλήψεις της, τη γλώσσα της, όπως και τις οικογενειακές του μνήμες· ενώ ο άλλος είναι ο επιστήμονας, ο μορφωμένος στην εσπερία, ο εμπιστευόμενος τη λογική, αυτός που προτιμά την καθαρεύουσα[630]. Αυτοί οι δύο διαφορετικοί κόσμοι οδηγούνται -όπως

διαπιστώνεται παραπάνω- και σε ανόμοιες επιλογές.

Η «δισυποστασία» του αυτή σε συνδυασμό με την θεολογική και την κοσμική/επιστημονική του μόρφωση του επέτρεψαν να προσεγγίσει τις έννοιες αμαρτία και λύτρωση πολυεπίπεδα. Στα διηγήματά του συναντά ο αναγνώστης πλήθος αμαρτημάτων/σφαλμάτων/αστοχιών προσδίδοντας βαρύτητα κυρίως στο φόνο, εκούσιο ή ακούσιο, την απόρριψη του Άλλου, τη μαγεία, την κλοπή, την ασπλαχνία (έλλειψη αγάπης), και τον εγωισμό. Τα αμαρτήματα αυτά αλλοιώνουν τους αφηγηματικούς του ήρωες, γι' αυτό τους βασανίζουν και τους τραυματίζουν σωματικά και ψυχικά, αφού τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς[631].

Οι λύσεις τις οποίες επιλέγει δεν τους απαλλάσσουν οριστικά από τα «βάρη» της ένοχης συνείδησής τους, δεν ελαφρύνουν μόνιμα τον πόνο τους, δεν τους λυτρώνουν. Η τιμωρία τους μοιάζει «σισύφεια». Ίσως η λύτρωση ενδοκοσμικά να είναι για τον Βιζυηνό, μάλλον, ανέφικτη, και να αποτελεί αυτή μια προσπάθεια ατελέσφορη, η οποία προσεγγίζει οριακά την μερική ή την πρόσκαιρη εξιλέωση.

Εν τούτοις διαφαίνεται να υπάρχουν για τον συγγραφέα και κάποιες μορφές σωτηρίας στις οποίες προσδίδει μεγαλύτερη βαρύτητα, όπως είναι οι δύο «συναντήσεις», η συνάντηση του Άλλου και η «συνάντηση των ψυχών», οι οποίες, ενδεχομένως, και να αποτελούν γι' αυτόν «συμπληρωματικές» μορφές λύτρωσης.

Η συνάντηση του Άλλου παίρνει, όπως αναλύθηκε, ποικίλες μορφές, αφού ο Άλλος είναι ο ξένος, ο διαφορετικός· «αποκωδικοποιούμενη», όμως, θεολογικά αυτή η μορφή σωτηρίας παραπέμπει στο ίδιο το αρχέτυπο της Ζωής, στον τριαδικό Θεό, στην ποικιλομορφία που ενυπάρχει στον Θεό ως Τριάδα και σ' αυτόν τον τρόπο ύπαρξης του Θεού, τον οποίο καλούνται οι άνθρωποι να γευτούν ως πρόσωπα[632]. Εξάλλου, ο Θεός αποτελεί τον παντοτινό ξένο για την ανθρώπινη ύπαρξη και οι χριστιανοί βιώνουν την ξενικότητα ως πάροικοι και παρεπίδημοι[633] στον κόσμο, αφού η βασιλεία του Θεού είναι η εσχατολογική προοπτική τους[634]. Η εικόνα, μάλιστα, αυτή του χριστιανού ως ανθρώπου που κατοικεί σε ξένη χώρα δίνεται εξ αρχής, από τα μέλη των πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων: πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίας, ἀλλ' ὡς πάροικοι μετέχουσι πάντων ὡς πολῖται, καὶ πάνθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοια· πᾶσα ξένη πατρίς ἐστὶν αὐτῶν, καὶ πᾶσα πατρίς ξένη. (...) Ἐπί τῆς γῆς διατρίβουσιν, ἀλλὰ ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται[635].

Τη «συνάντηση των ψυχών» την «αξιοποιεί» σε τρία εντελώς διαφορετικά αφηγηματικά περιβάλλοντα, σε ένα ζευγάρι ερωτευμένων νέων, σε μια συνάντηση δύο αγνώστων ανθρώπων αλλοεθνών και αλλοθρήσκων και μεταξύ μάνας και γιού,

για να υποδηλωθεί η πολυμορφία της δράσης της. Η εσώτατη αυτή συνάντηση και επικοινωνία των ανθρώπων γίνεται και εγκόσμια και υπερκόσμια, δεν γνωρίζει «όρια» και «φραγμούς» κανενός είδους, είναι πανανθρώπινη και, μάλλον, σωτήρια. Ενδεχομένως η επιλογή αυτή -η «συνάντηση των ψυχών»- να αποτελεί και την ανώτερη βαθμίδα της συνάντησης του Άλλου.

Οι «συναντήσεις» φαίνονται να αποτελούν μια «χριστιανική» πρόταση ζωής από τον Βιζυηνό η οποία, αν και διατυπώνεται, σχεδόν, ενάμιση αιώνα νωρίτερα, εξακολουθεί να είναι επίκαιρη και, ενδεχομένως, λυτρωτική για την μονοδιάστατη[636], παρακμιακή και ναρκισσευόμενη εποχή μας.

«Συναντήσεις», τέλος, με αυτοσυνειδησία και χωρίς φόβο και πάθος οφείλει να πραγματοποιήσει και η Θεολογία τόσο με την επιστήμη όσο και με την τέχνη, ώστε το προζύμι της, το «Ευαγγέλιο-Ευχαριστία», να κάνει το αλεύρι της Ιστορίας και του πολιτισμού ζυμάρι για τη Βασιλεία του Θεού[637]. Έτσι, αυτή η ενεργός συμμετοχή της στο «κοχλάζον και αιμάσσον» σύγχρονο «γίγνεσθαι» θα διευρύνει την οπτική και τα «εργαλεία» της, ενώ θα διευκολύνει να διαπλατυνθούν και οι ορίζοντες άλλων που αγνοούν ή υποτιμούν την παρουσία της.

[628] Γ.Μ. Βιζυηνός, *όπ. παρ., σ.5*: «Κατ' ἀρχάς ἀπετροπιάζετο τὰς τοιαύτας διαγνώσεις, καὶ ἤρνεϊτο νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς προτεινομένας γοητείας, φοβουμένη μὴ ἁμαρτήσῃ».

[629] Γ. Βιζυηνού, *Ἀπαντα τα Πεζά, όπ. παρ., σσ.246-247*.

[630] Ἄλκης Θρύλος, «Ἕλληνες διηγηματογράφοι: Γεώργιος Βιζυηνός 1849 - 1889», *Νέα Εστία* 114 (1931)σσ.958-965.

[631] *Ιω. 3. 19*.

[632] Α. Μελισσάρης, «Συγκρίνοντας θεολογία και ψυχολογία σχετικά με τον σεβασμό της ανθρώπινης προσωπικότητας» στο π. Α. Αυγουστίδης, Κ. Ζορμπάς, π. Β. Θερμός, Ν. Κοκοσαλάκης, Α. Μελισσάρης, Χρ. Τερέζης *Η Ορθοδοξία ως Πολιτιστικό Επίτευγμα και τα Προβλήματα του Σύγχρονου Ανθρώπου, τόμος Β, Η Ορθοδοξία απέναντι σε θέματα της Εποχής μας* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002)σσ.93-112, *εδώ σ.101*.

[633] *Ψαλμός 38ος, 13*: «εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου, Κύριε, καὶ τῆς δεήσεώς μου, ἐνώτισαι τῶν δακρύων μου· μὴ παρασιωπήσης, ὅτι πάροικος ἐγὼ εἶμι παρὰ σοὶ καὶ παρεπίδημος καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου».

[634] Στ. Γιαγκάζογλου, «Η θεολογία της ετερότητας και το θρησκευτικό μάθημα στην Ελλάδα», *όπ. παρ.*

[635] Π. Χρήστου, «Διόγνητον, Προς, Επιστολή» στη *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 4ος* (Αθήνα: Εκδόσεις Αθαν. Μαρτίνο, 1964)σσ.1237-1239, *εδώ σ.1237*.

[636] Η. Marcuse, «Οι καινούργιες μορφές ελέγχου» στο *Ο μονοδιάστατος άνθρωπος, μετάφραση Μ. Λυκούδη* (Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση 1971)σσ.3-47.

[637] Κ. Αγόρας, «Εισαγωγικό σημείωμα στην θεματική ενότητα» στο Σ. Γουνελάς, Γ. Παγουλάτος, Γρ. Στάθης *Η ορθοδοξία ως Πολιτιστικό Επίτευγμα και τα Προβλήματα του Ανθρώπου Τόμος Α «Η Ορθοδοξία ως Πολιτισμικό Επίτευγμα»* (Πάτρα: Εκδόσεις

Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002)σσ.13-15, εδώ σ.15.

ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Γ. ΒΙΖΥΗΝΟΥ:

•

Βιζυηνός Γ. Μ. *Νεοελληνικά διηγήματα* επιμέλεια Παν. Μουλλάς (Αθήνα: Εκδόσεις Ερμής, 1980).

•

Βιζυηνού, Γ. *Άπαντα τα Πεζά* (Αθήνα: Εκδοτικός οργανισμός Πάπυρος, 1996).

•

Βιζυηνός, Γ. Μ. *Πρωτομαγιά*, στην εφημερίδα «Ακρόπολις» στη ψηφιακή διεύθυνση: <http://efimeris.nlg.gr/ns/main.html> (Ημερομηνία ανάκτησης: 10-12-2013).

•

Βιζυηνός, Γ. *Διατί η μηλιά δεν έγινε μηλέα* στο δικτυακό τόπο: http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/gewrgios_bizyhnos/diati_h_mhlia_den_egine_mhlea. (ημερομηνία ανάκτησης 28-12-2013).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

•

Αγγελόπουλος, Α. Το εκκλησιαστικό καθεστώς των Μητροπόλεων της Βορείου Μακεδονίας από του 1913 μέχρι σήμερα, Περιοδικό «Μακεδονικά», Τόμος 15^{ος} (Θεσσαλονίκη 1975).

•

Αγόρας, Κ. «Άνθρωπος και Δημιουργία» στο Κ. Αγόρας, Στ. Γιαγκάζογλου, π. Ν. Λουδοβίκος και Στ. Φωτίου *Πίστη και βίωμα της Ορθοδοξίας, Τόμος Α, Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002)σσ.124-128.

•

Αγόρας, Κ. «Περί κόσμου, Ανθρώπου και Ιστορίας» στο Κ. Αγόρας, Στ. Γιαγκάζογλου, π. Ν. Λουδοβίκος και Στ. Φωτίου *Πίστη και βίωμα της Ορθοδοξίας, Τόμος Α, Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002)σσ.75-154.

- **Αγόρας, Κ.** «Εισαγωγικό σημείωμα στην θεματική ενότητα» στο Σ. Γουνελάς, Γ. Παγουλάτος, Γρ. Στάθης *Η ορθοδοξία ως Πολιτιστικό Επίτευγμα και τα Προβλήματα του Ανθρώπου, Τόμος Α, Η Ορθοδοξία ως Πολιτισμικό Επίτευγμα* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002) σσ.13-15.
- **Αθανασιάδης, Π.** Βιζύη το 1886» στο *Ιστορία Εικονογραφημένη 376* (1999) σσ.60-65.
- **Αθανασόπουλος, Β.** «Τα φοιτητικά του χρόνια» στο *Οι μύθοι της ζωής και του έργου του Γ. Βιζυηνού* (Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1996³) σσ. 37-47.
- **Αθανασόπουλος, Β.** «Ο τελευταίος έρωτας» στο *Οι μύθοι της ζωής και του έργου του Γ. Βιζυηνού* (Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1996) σσ.67-97.
- **Αθανασόπουλος, Β.** «Φύλο και γένος» στο *Οι μύθοι της ζωής και του έργου του Γ. Βιζυηνού*, (Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1996³) σσ.180-182.
- **Αθανασόπουλος, Β.** «"Τό μόνον τῆς ζωῆς του ταξείδιον", ή Πῶς ὁ Γεώργης ἔγινε πρῶτα Γεωργιά και μετά πάλι Γεώργης» στο *Οι μύθοι της ζωής του Γ. Βιζυηνού* (Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1996³) σσ.188-207.
- **Αθανασόπουλος, Β.** «"Ο Μοσκῶβ - Σελήμ και ο Μοσκῶβ - Βιζυηνός" στο *Οι μύθοι της ζωής και του έργου του Γ. Βιζυηνού* (Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1996³) σσ.207-214.
- **Αθανασόπουλος, Β.** «"Το αμάρτημα της μητρός μου, ή, Η ενοχή του Βιζυηνού για τη μη υποκατάσταση της πεθαμένης αδελφής» στο *Οι μύθοι της ζωής και το έργο του Γ. Βιζυηνού* (Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1996³) σσ. 214-229.
- **Αθανασόπουλος, Β.** «Μια λανθάνουσα περίπτωση διάστασις μεταξύ γένους και φύλου» στο *Οι μύθοι της ζωής και του έργου του Γ. Βιζυηνού*, (Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1996³) σσ.264-272.
-

Αθανασόπουλος, Β. «Την θαυμαστήν του πάθους κλίμακα» στο «Οι μύθοι της ζωής και του έργου του Γ. Βιζυηνού» (Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1996³)σσ.283-321.

•

Αθανασόπουλος, Β. «Αποτυχημένη δοκιμή φανταστικής ολοκλήρωσης του ματαιωμένου ταξιδιού» στο *Οι μύθοι της ζωής και του έργου του Γ. Βιζυηνού* (Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1996³)σσ.343-351.

•

Αθανασόπουλος, Β. «Γεώργιος Βιζυηνός (1849-1896): «Χρονολόγιο» στο *Οι μύθοι της ζωής και του έργου του Γ. Βιζυηνού* (Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1996³)σσ.509-519.

•

Αθανασόπουλος, Β. «Ο Βιζυηνός εκατό χρόνια μετά την έξοδό του από το φρενοκομείο», *Νέα Εστία* 1664 (1996)σσ.1403-1412.

•

Αθανασοπούλου-Κυπρίου, Σπ. «Ορθοδοξία και Λογοτεχνία», σελ. 81-135, στο *Η Ορθοδοξία ως Πολιτισμικό επίτευγμα και τα προβλήματα του σύγχρονου ανθρώπου, Τόμ. Γ΄, Ορθοδοξία και [Μετά-] Νεωτερικότητα* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2008)σσ.81-135.

•

Αθανασοπούλου-Κυπρίου, Σπ. *Κείμενα για το τίποτα: Μια συνάντηση θεολογίας και λογοτεχνίας με αφορμή τα έργα του Σάμουελ Μπέκετ* (Αθήνα: Εκδόσεις Αρμός, 2009).

•

Αιμιλιανός Μελόης,, «Αμαρτήματα θανάσιμα» στο *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία*, τόμος 2^{ος} (Αθήνα: Εκδόσεις Αθαν. Μαρτίνο, 1963).

•

Αλεβιζόπουλος, Α. *Η Ορθοδοξία μας* (Αθήνα: Εκδόσεις Διάλογος, 1994).

•

«Αντισθένης», Αρχαία γλωσσικά στην ψηφιακή διεύθυνση: <http://www.gnomikologikon.gr/catquotes.php?categ=740> (ημερομηνία ανάκτησης: 2-1-2014).

•

Αντωνόπουλος, Α. «Η ερμηνευτική διαχρονικότητα στην Ορθόδοξη Θεολογία» στο Α. Αντωνόπουλος, Σ. Δεσπότης *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας*, τόμος Γ, *Διαχρονικές Συνιστώσες της Χριστιανικής θεολογίας στην Ορθοδοξία* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου 2008)σσ.221-242.

- Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια* στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.mikrosapoplous.gr/aristotle/nicom2b.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 5-4-2014).
- Βαρελάς, Λ. «Η υποδοχή των διηγημάτων και των ποιημάτων του (1883-1892)» στο *Μετά θάρρους ανησυχίαν εμπνέοντος Η κριτική πρόσληψη του Γ. Μ. Βιζυηνού (1873-1896)* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις University Studio Press, 2014)σσ.132-152.
- Βιζυηνός, Γ. *Στους δρόμους της λογιοσύνης, Κείμενα γνώσης, θεωρίας και κριτικής, φιλολογική επιμέλεια Π. Μουλλάς* (Αθήνα: Εκδόσεις Μ.Ι.Ε.Τ., 2013).
- «Βουντ Βίλ(χ)ελμ» στην εγκυκλοπαίδεια *ΤΟ ΒΗΜΑ Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, 15^{ος} τόμος (Αθήνα: Εκδόσεις Πάπυρος, 1997).
- «Γεώργιος Βιζυηνός» στο *Γ. Βιζυηνός Ατθίδες Αύραι* (Αθήνα: Εκδόσεις Ερατώ, 2006)σσ.467-488.
- Γιαγκάζογλου, Στ. *Κοινωνία θεώσεως. Η σύνθεση χριστολογίας και πνευματολογίας στο έργο του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά* (Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 2001).
- Γιαγκάζογλου, Στ. «Το Ορθόδοξο Ήθος», στο Κ. Αγόρας, Στ. Γιαγκάζογλου, π. Ν. Λουδοβίκος, Στ. Φωτίου *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας*, τόμος Α΄, *Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002)σσ.245-304.
- Γιαγκάζογλου, Στ. «Οι θεολογικές προϋποθέσεις της Εκκλησιολογίας» στο Κ. Αγόρας, Στ. Γιαγκάζογλου, π. Ν. Λουδοβίκος, Στ. Φωτίου *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας*, Τόμος Α, *Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2002)σσ.172-191.
-

Γιαγκάζογλου, Στ. «Φιλοσοφία της ιστορίας και θεολογία της ιστορίας», στο *Η Ορθοδοξία ως πολιτισμικό επίτευγμα και τα προβλήματα του σύγχρονου ανθρώπου*, Τόμ. Γ΄, *Ορθοδοξία και [Μετά-] Νεωτερικότητα* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2008)σσ.15-80.

•

Γιαγκάζογλου, Στ. «Ευχαριστία, Θεία Οικονομία και Εκκλησία Θεολογικό σχόλιο στις ερμηνευτικές αρχές του Νικόλαου Καβάσιλα στη Θεία Λειτουργία» στη διαδικτυακή διεύθυνση: sch.gr/polstrantz/thiaoikonomia.doc (Ημερομηνία ανάκτησης: 2-1-2014).

•

Γιαγκάζογλου, Στ. «Η θεολογία της ετερότητας και το θρησκευτικό μάθημα στην Ελλάδα. Διαπολιτισμικές δυνατότητας και προοπτικές» στην ηλεκτρονική διεύθυνση: pi-schools.gr/lessons/religious/syn_prosgiseis/.../9giagazoglou.doc (ημερομηνία ανάκτησης: 25-5-2014).

•

Γιανναράς, Χ. *Το πρόσωπο και ο έρωσ. Θεολογικό δοκίμιο οντολογίας* (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1976).

•

Γιανναράς, Χ. «Ο άνθρωπος» στο *Αλφαβητάρι της πίστης* (Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 2006)σσ.85-135.

•

Γκανάς, Ε. «Μυθιστόρημα και θεολογία: Δρόμοι ασύμβατοι;» στο *Νέα Εστία 1765* (2004)σσ.392-406.

•

Γκητάκος, Μ. «Σατανάς» στη *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία*, τόμος 10^{ος} (Αθήνα: Εκδόσεις: Αθαν. Μαρτίνοσ, 1966).

•

Γκουτζιούδης, Μ. «Η περί αφέσεωσ και Ιωβηλαίου διδασκαλία της Κ.Δ.» στο περιοδικό *Θεολογία* Τόμος 84, Τεύχος 2(2013)σσ.105-124.

•

Γουνελάσ, Σ. «Τα μαρτύρια του κόσμου και η μαρτυρία της Βασιλείας» στο *Σύναξη* 49 (1994)σσ.73-86.

•

Γρηγόριος Νύσσης, «Λόγος Κατηχητικός», *Patrologia Graeca*, επιμ. εκδ. J. Migne, Τόμ. 44, στ.25.

•

Δανασσής-Αφεντάκης, Α. «Η άποψη του J. Piaget» στο *Η εξέλιξη της παιδαγωγικής και διδακτικής σκέψης (17^{ος}-20^{ός} αι.)* (Αθήνα: Εκδόσεις Γ. Γκέλμπεσης, 2000)σσ.150-173.

•

«Δέκα εντολές» στη ψηφιακή διεύθυνση: <http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/explanatory/10commandments.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 5-6-2014).

•

Δεσπότης, Σ. «Φιλοσοφική ηθική και χριστιανική ηθική» στο Α. Αντωνόπουλος, Σ. Δεσπότης *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας, τόμος Γ, Διαχρονικές Συνιστώσες της Χριστιανικής θεολογίας στην Ορθοδοξία* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2008)σσ.155-218.

•

Δημαράς, Κ. Θ. *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας* (Αθήνα: Εκδόσεις Ίκαρος, 1975).

•

Δημητράκος, Δ. *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης* (Αθήνα: Εκδόσεις Αρχαίος Εκδοτικός Οίκος Δημητρίου Δημητράκου α.ε., 1954).

•

Δημητρόπουλος, Δ. «Αμαρτία» στο *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* τόμος 2^{ος} (Αθήνα: Εκδότης Αθαν. Μαρτίνος, 1963).

•

Δημητρόπουλος, Δ. «Λύτρων, περί, θεωρία» στη *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία*, τόμος 8^{ος} (Αθήνα: εκδότης Α. Μαρτίνος, 1966).

•

«Δημόσια έργα» 1833-1897 στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.fhw.gr/chronos/12/gr/1833_1897/economy/choros/04.html (ημερομηνία ανάκτησης: 30-8-2013).

•

Εμμανουηλίδης, Π., Πετρίδου-Εμμανουηλίδου, Ε. *Νεοελληνική Λογοτεχνία Γ΄ Λυκείου θεωρητικής κατεύθυνσης* (Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2004).

•

Εφραίμ ο Σύρος, «Περί ψεύδους» στο *Α΄ Περί αρετών και κακιών λόγος: «Ἄθλιος δὲ καὶ ταλαίπωρος ὁ παντὶ ψεύδει ἐνδεδλεχίζων, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ Διάβολος ψεύστης ἐστὶν.»* στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://greekdownloads.files.wordpress.com/2013/06/sermo-de-virtutibus-et-vitiis.pdf> (ημερομηνία ανάκτησης: 16-8-2014).

•

Εφταλιώτης, Α. *Νησιώτικες ιστορίες* (Αθήνα: Εκδόσεις Οίκος Φέξη, 1911)σσ.59-66.

•

Ζηζιούλας, Ι. «Από το προσωπίον εις το πρόσωπον» στο *Χαριστήρια εις μνήμην του Μητροπολίτου γέροντος Χαλκηδόνας Μελίτωνος* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1977)σσ.287-323.

•

Ζηζιούλας, Ι. «Εκκλησία και έσχατα» στο *Εκκλησία και Εσχατολογία* (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 2003)σσ. 27-45.

•

Ζηζιούλας, Ι. «Δημιουργία "εκ του μηδενός"» στο *Η κτίση ως ευχαριστία Θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της Οικολογίας* (Αθήνα: Εκδόσεις Ακρίτας, 2011⁴)σσ.79-87.

•

Ζηζιούλας, Ι. «Η ιερωσύνη του ανθρώπου» στο *Η κτίση ως ευχαριστία Θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της Οικολογίας* (Αθήνα: Εκδόσεις Ακρίτας, 2011⁴)σσ.112-123.

•

Ζηζιούλας, Ι. «Εσχατολογία και Ύπαρξη. Μια οντολογική προσέγγιση στο πρόβλημα των εσχάτων» στο περιοδικό *Σύναξη 121* (2012)σσ.43-72.

•

Ζηζιούλας, Ι. «Κοινωνία και ετερότητα» στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.oodegr.com/oode/dogma/ktisi/to_allo_1.htm (Ημερομηνία ανάκτησης: 13-8-2014).

•

Ήγκλετον, Τ. *Εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας*, μετ. Δημήτρης Τζιόβας (Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας, 1989).

•

«Η σημασία των δογμάτων. Σχετίζεται το δόγμα με την σωτηρία του ανθρώπου;», στην **ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.oodegr.com/oode/dogma/simasia_dogmatwn_1.htm#1** (ημερομηνία ανάκτησης: 30-12-2013).

•

Θεοδωρόπουλος, Ε. «Οι Πατέρες και συγγραφείς της αρχαίας Εκκλησίας περί του μυστηριακού χαρακτήρος της Ι. Εξομολογήσεως», στην *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία*, τόμος 8^{ος} (Αθήνα: Εκδότης Α. Μαρτίνος, 1967).

•

Θεοδώρου, Α. «Θέωσις» στο *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία*, τόμος 6^{ος} (Αθήνα: εκδότης Α. Μαρτίνος, 1965).

•

Θρύλος, Α. «Έλληνες διηγηματογράφοι: Γεώργιος Βιζυηνός 1849 - 1889», *Νέα Εστία* 114 (1931) σσ.958-965.

•

Θρύλος, Α. «Έλληνες διηγηματογράφοι: Γεώργιος Βιζυηνός 1849 - 1889», *Νέα Εστία* 115 (1931) σσ.1031-1036.

•

Θρύλος, Α. «Έλληνες διηγηματογράφοι: Γεώργιος Βιζυηνός 1849 - 1889», *Νέα Εστία* 116 (1931) σσ.1079-1083.

•

Ιατρού, Μ. «Ο θάνατος και η κόρη στο "Αμάρτημα της μητρός μου" του Γ.Μ. Βιζυηνού» στο *Κονδυλοφόρος* 8 (2009).

•

Ιατρού, Μ. *Ο σωσίας του νεκρού αδελφού* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Νησίδες, 2011).

•

Ιατρού, Μ. *W. Von Goethe - Γ. Μ. Βιζυηνός: Μια συνάντηση μεταξύ Πειραιώς και Νεαπόλεως* (Αθήνα: Εκδόσεις Δαίδαλος, 2012).

•

Ιατρού, Μ. «Γ. Μ. Βιζυηνού "Το μόνον της ζωής του ταξείδιον": Δρόμοι των

κειμένων και μεταφορές του θανάτου» στο περιοδικό *Σύγκριση* 23 (2012)σσ.67-97.

•

Ιωάννης Δαμασκηνός, «Έκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου Πίστεως», *Patrologia Graeca*, επιμ. εκδ. J. Migne, Τομ. 94, στ. 916D

•

Ιωάννης Δαμασκηνός, «Κατά Μανιχαίων διάλογος», *Patrologia Graeca*, επιμ. εκδ. J. Migne, Τομ. 94, στ. 1537D.

•

Ιωάννης Δαμασκηνός, «Κατά Μανιχαίων διάλογος», *Patrologia Graeca*, επιμ. εκδ. J. Migne, Τομ. 94, στ. 1573AB.

•

Ιωάννης Δαμασκηνός, «Επιστολή περί Εξομολογήσεως», *Patrologia Graeca*, επιμ. εκδ. J. Migne, Τομ. 95, στ. 289.

•

Ιωάννης Σιναΐτης, «Κλίμαξ», *Patrologia Graeca*, επιμ. εκδ. J. Migne, Τομ. 88, στ. 632-1164.

•

Ιωάννης Χρυσόστομος, «Εἰς τό ὄνομα τοῦ κοιμητηρίου», *Patrologia Graeca*, επιμ. εκδ. J. Migne, Τομ. 49, στ.

•

Ιωαννίδης, Β. «Άδης» στην *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία, Τόμος 1^{ος}* (Αθήνα: Εκδόσεις Αθαν. Μαρτίνο, 1962)σσ.408-416.

•

Καβάσιλας, Ν. «Ερμηνεία της Θείας Λειτουργίας», *Patrologia Graeca*, επιμ. εκδ. J. Migne, Τομ. 150, στ. 452.

•

Καζαντζάκης, Ν. *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται* (Αθήνα: Εκδόσεις Έθνος α.ε., 2014).

•

Κακριδής, Ι. «Ορφείας» στο *Ελληνική Μυθολογία, Οι ήρωες*, τόμος 3^{ος} (Αθήνα: Εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών, 1986)σσ.293-299.

•

Καλαϊτζίδης, Π. «In interiore homine» Θεολογική περιήγηση στις προϋποθέσεις της νεωτερικής λογοτεχνίας στο *Σύναξη 70* (1999)σσ.39-45.

•

Καλαϊτζίδης, Π. «Ορθοδοξία και πολυπολιτισμικότητα» στη *Σύναξη 91* (2004)σσ.93-97.

•

Καλαϊτζίδης, Π. «Θεολογικές προϋποθέσεις του διαλόγου με τη μοντέρνα λογοτεχνία» στη *Νέα Εστία* (Μάρτιος 2004)σσ.324-362.

•

Καλλιγιάς, Π. Γ. *Βιζυηνού, Η φιλοσοφία του καλού παρά Πλωτίνω* (Αθήνα, Εκδόσεις Αρμός, 1995).

•

Καμπούρη, Μ. *Η Σιμωνία κατά τους ιερούς κανόνες*, μεταπτυχιακή εργασία στο Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Α.Π.Θ. (2011) στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://invenio.lib.auth.gr/record/129007/files/GRI-2012-8482.pdf> (ημερομηνία ανάκτησης: 30-5-2014).

•

«Κανόνες τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἁγίας καὶ Οἰκουμενικῆς Ζ΄ Συνόδου» στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/regulations/07_en_nikaia.htm (ημερομηνία ανάκτησης: 1-2-2014).

•

Καραγιάννης, Δ. «Η απατηλή λάμψη του μαγικού» στη *Σύναξη 129* (2014)σσ.86-90.

•

Καργάκος, Σ. «Η θρησκευτικότητα ως πολιτικό τονωτικό», άρθρο της εφημερίδας *Εστία*, φ. 16-12-2011.

•

Καρκαβίτσας, Α. *Η λυγερή* (Αθήνα: Εκδόσεις εκ του τυπογραφείου της Εστίας, 1896).

•

Καρκαβίτσας, Α. *Ο Ζητιάνος, Τα λόγια της πλήρης* (Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, 1997).

•

Καρούζος, Ν. *Πεζά κείμενα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ίκαρος, 1998).

•

Καστοριάδης, Κ. *Χώροι του ανθρώπου* (Αθήνα: Εκδόσεις Ύψιλον/βιβλία, 1995).

•

Κολιόπουλος, Ι. Σ. «Οι επαναστάσεις του 1848» το *Ιστορία της Ευρώπης* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παρατηρητής, 1984)σσ.95-113.

•

Κολιόπουλος, Ι., Σβολόπουλος, Κ., Χατζηβασιλείου, Ευαγ., Νημάς, Θ., Σχολινάκη-Χελιώτη, Χ., *Ιστορία του νεότερου και του σύγχρονου κόσμου (από το 1815 έως σήμερα)* (Αθήνα: Εκδόσεις Ο.Ε.Δ.Β.2009).

•

Κοπιδάκης, Μ., Ζ., Πατρικίου, Ε. «Πολιτεία» στο *Αρχαία Ελληνικά Φιλοσοφικός Λόγος* (Αθήνα: Εκδόσεις ΙΤΥΕ Διόφαντος, 2012)σσ.92-135.

•

Κουμανούδης, Σ. *Λεξικόν Λατινοελληνικόν* (Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη, 2009).

•

Λίλης, Ι. «Δημιουργία, Προπατορικό Αμάρτημα και Εκκλησία στο μάθημα των Θρησκευτικών» στη δικτυακή διεύθυνση: <http://www.aeahk.gr/anagnwsthrio/anagnwsthrio.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 28-2-2004).

•

«Λογοτεχνία» στο *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyll (ημερομηνία ανάκτησης: 2-12-2013).

•

Λόης, Γ.-Ν. «Ο αντίκτυπος της ιδρύσεως της Βουλγαρικής Εξαρχίας (1870) στο πριγκιπάτο της Σερβίας», (Εκκλησιολόγος Πατρών Νοέμβριος 2008 ανάτυπο).

•

Λορεντζάτος, Ζ. «Το χαμένο κέντρο» στο *Μελέτες*, τόμος 1^{ος} (Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος και Μουσείο Μπενάκη, 2007)σσ.333-419.

•

Λουδοβίκος, Ν. «Περί Θεού» στο Κ. Αγόρας, Στ. Γιαγκάζογλου, π. Ν. Λουδοβίκος, Στ. Φωτίου *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας, Τόμος Α, Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας*

(Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002)σ.23-73,

- Λουδοβίκος, Ν. «Ο Τριαδικός Θεός στη λειτουργική και μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας» στο Κ. Αγόρας, Στ. Γιαγκάζογλου, π. Ν. Λουδοβίκος, Στ. Φωτίου *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας, Τόμος Α, Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002)σ.64-70.
- Λουδοβίκος, Ν. «Το πρόβλημα του κακού: από τον Αυγουστίνο στη σύγχρονη γενετική», *Σύναξη* 94 (2005) σσ.63-73.
- Λουδοβίκου, Ν. *Ο μόχθος της μετοχής, Είναι και Μέθεξη στον Γρηγόριο Παλαμά και τον Θωμά Ακινάτη*(Αθήνα: Εκδόσεις Αρμός, 2010).
- Μ. Αθανάσιος, «Λόγος κατά Ἑλλήνων», *Patrologia Graeca*, επιμ. εκδ. J. Migne, Τόμ. 25, στ.101.
- Μακαρίου του Αιγυπτίου, «Αποφθέγματα», *Patrologia Graeca*, επιμ. εκδ. J. Migne, Τόμ. 34, στ.257C-260A.
- Μαμώνη, Κ. «Η ζωή και η δράση των υπόδουλων Ελλήνων 1833 - 1881, Θράκη» στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* (Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Εκδοτική Αθηνών α.ε. 1977)σσ.269-378.
- Μαμώνη, Κ. «Νέα στοιχεία για τη ζωή και το έργο του Βιζυηνού» στο *Διαβάζω* 278 (1992)σσ.18-21.
- Μαμώνη, Κ. «Βιζυηνός Γεώργιος» στη *Εγκυκλοπαίδεια ΤΟ ΒΗΜΑ Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, 14^{ος} τόμος* (Αθήνα: Εκδόσεις Πάπυρος, 1997).
- Μαντζαρίδη, Γ. *Χριστιανική Ηθική* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Π. Πουρναρά, 1995).
- Μάξιμος Ομολογητής, «Καὶ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἑκατοντάς Πρώτη», *Patrologia Graeca*, επιμ. εκδ. J. Migne, Τόμ. 90, στ. 1193.

- **Μάξιμος Ομολογητής, «Κεφάλαια διάφορα θεολογικά τε και οικονομικά», Patrologia Graeca, επιμ. εκδ. J. Migne, Τόμ. 90, στ. 1312C.**
- **Μάξιμος Ομολογητής, «Κεφάλαια Περί Αγάπης, εκατοντάς Τρίτη», Patrologia Graeca, επιμ. εκδ. J. Migne, Τόμ. 90, στ. 1033.**
- **Μάξιμος Ομολογητής, «Του αυτού πεύσεις, και αποκρίσεις και ερωτήσεις και εκλογαί», Patrologia Graeca, επιμ. εκδ. J. Migne, Τόμ. 90, στ. 796.**
- **Μάξιμος Ομολογητής, «Περί διαφόρων αποριών», Patrologia Graeca, επιμ. εκδ. J. Migne, Τόμ. 91, στ.1392.**
- **Α. Μαράς, «Αποφατική και καταφατική θεολογία στους Πατέρες» στο Α. Μαράς, Η. Τεμπέλης, Χ. Τερέζης, Σ. Τριαντάρη *Η Ορθοδοξία ως κληρονομιά, τόμος Γ΄, Θεολογία και Φιλοσοφία στην Εποχή των Πατέρων* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2008)σσ.303-238.**
- **Μαργαρίτης, Γ., Αζέλης Α., Ανδριώτης, Ν., Δετοράκης, Θ., Φωτιάδης, Κ., *Θέματα νεοελληνικής ιστορίας* (Αθήνα: Εκδόσεις Ο.Ε.Δ.Β. 2006).**
- **Μαρκαντωνάτος, Γ. *Επίτομο λεξικό λογοτεχνικών όρων* (Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 1985).**
- **Μαρκεζίνης, Σ. Β. «Τρικούπης, Χαρίλαος» στην Εγκυκλοπαίδεια ΤΟ ΒΗΜΑ Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα, τόμος 58^{ος} (Αθήνα: Εκδόσεις Πάπυρος, 1997).**
- **Μαρτζέλος, Γ. *Ιστορία της Ορθόδοξης θεολογίας και πνευματικότητας Σημειώσεις από τις πανεπιστημιακές παραδόσεις* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Α.Π.Θ Υπηρεσία δημοσιευμάτων, ανατύπωση 2002).**
- **Ματσούκας, Ν. *Κόσμος άνθρωπος κοινωνία κατά τον Μάξιμο Ομολογητή*, (Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη, 1980).**
-

Ματσούκας, Ν. *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Γ΄*, (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Π. Πουρναράς, 2005).

•

Ματσούκας, Ν. *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β΄* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Π. Πουρναράς, 2008).

•

Ματσούκας Ν. *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Α΄* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Π. Πουρναράς, 2009).

•

Ματσούκας, Ν. *Το πρόβλημα του κακού, Δοκίμιο πατερικής θεολογίας* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Π. Πουρναράς, 2009³).

•

Μ. Βασίλειος, «Ομιλία ότι ουκ εστίν αίτιος των κακών ο Θεός», *Patrologia Graeca*, επιμ. εκδ. J. Migne, Τομ. 31, στ. 329-353.

•

Μελάς Σπ. *Νεοελληνική Λογοτεχνία* (Αθήνα: Εκδόσεις Γ. Φέξη, 1962).

•

Μελισσάρης, Α. «Οι υπαρξιακές και φιλοσοφικές συνέπειες της πατερικής έννοιας του προσώπου. Μια απάντηση στον μοντερνισμό» στο π. Αυγουστίδης, Κ. Ζορμπάς, π. Β. Θέρμος, Ν. Κοκοσαλάκης, Α. Μελισσάρης, Χρ. Τερέζης *Η Ορθοδοξία ως Πολιτιστικό Επίτευγμα και τα Προβλήματα του Σύγχρονου Ανθρώπου, Τόμος β, Η Ορθοδοξία απέναντι σε θέματα της εποχής μας* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002)σσ.70-79.

•

Μελισσάρης, Α. «Συγκρίνοντας θεολογία και ψυχολογία σχετικά με τον σεβασμό της ανθρώπινης προσωπικότητας» στο π. Α. Αυγουστίδης, Κ. Ζορμπάς, π. Β. Θερμός, Ν. Κοκοσαλάκης, Α. Μελισσάρης, Χρ. Τερέζης *Η Ορθοδοξία ως Πολιτιστικό Επίτευγμα και τα Προβλήματα του Σύγχρονου Ανθρώπου Τόμος Β Η Ορθοδοξία απέναντι σε θέματα της Εποχής μας* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002)σσ.93-112.

•

Μουλλάς, Π. «Η λογοτεχνία από το 1880 ως τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο» στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Τόμος ΙΔ΄* (Αθήνα: Εκδοτικός οίκος Εκδοτική Αθηνών α.ε., 1977)σσ.413-425.

•

Μπακιρτζής, Ι. «Παιδεία-Σχολεία-Δάσκαλοι» στη διδακτορική διατριβή *Οι ιστορικές συνιστώσες της ιδεολογίας και του έργου του Γεωργίου Βιζυηνού και η οθωμανοκρατία στην Θράκη το β' μισό του 19^{ου} αιώνα* (Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 1999).

•

Μπαμπινιώτης, Γ. *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* (Αθήνα: Εκδόσεις Κέντρο Λεξικολογίας ε.π.ε., 2002²).

•

Μπέγζος, Μ. «Οι πρώτες διαφοροποιήσεις ανατολικού (ελληνόφωνου) και δυτικού (λατινόφωνου) χριστιανισμού» στο Μ. Μπέγζος, Στ. Πορτελάνος, Αλ. Καριωτόγλου, Γ. Μεταλληνός, *Η Ορθοδοξία ως Κληρονομιά Τόμος Β Η Ορθόδοξη Εκκλησία σε Ανατολή και Δύση* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2001)σσ.19-41.

•

Μπέγζος, Μ. «Σχέση» στο *Δοκίμια ψυχολογίας και θρησκείας* (Αθήνα: Εκδόσεις Εξάντας, 2004)σσ.79-89.

•

Νέλλας, Π. *Ζώνον Θεούμενον* (Αθήνα: Εκδόσεις Αρμός, 2000).

•

Νέο Λεξικό της Ελληνικής (Αθήνα: Εκδόσεις Σταφυλίδη, 1995).

•

Παγανός, Γ. «Λογοτεχνική κριτική» στο *Η νεοελληνική πεζογραφία Θεωρία και πράξη* (Αθήνα: Εκδόσεις Κώδικας, 1983)σσ.47-58.

•

Παγανός, Γ. «Γεώργιος Βιζυηνός Το μόνον της ζωής του ταξίδιον» στο *Η νεοελληνική πεζογραφία Θεωρία και πράξη* (Αθήνα: Εκδόσεις Κώδικας, 1983)σσ.159-163.

•

Παπαδιαμάντης, Α. *Αυτοβιογραφούμενος* επιμέλεια Π. Μουλλά (Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Ερμής, 1981).

•

Παπαδιαμάντης, Α. *Η φόνισσα και ανθολόγηση διηγημάτων* (Αθήνα: Εκδόσεις Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, 1996).

•

Παπαδόπουλος, Σ. *Θεολογία και γλώσσα* (Αθήνα: Εκδόσεις Ακρίτας, 2002).

•

Παπαθανασόπουλος Θ. «Η Θράκη στην πεζογραφία του Γ. Βιζυηνού», *Νέα Εστία* 1664 (1996)σσ.1417-1420.

•

Παπαϊωάννου, Μ. *Η θρησκευτικότητα του Παπαδιαμάντη μελέτη* (Αθήνα: τυπώθηκε στο τυπογραφείο Π. Μπόλαρη, 1948).

•

Παπανούτσος, Ε. *Το θρησκευτικό βίωμα στον Πλάτωνα* (Αθήνα: Εκδόσεις Δωδώνη, 1992).

•

Παπαπέτρου, Κ. «Προπατορικόν αμάρτημα» στη *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία*, τόμος 10^{ος} (Αθήνα: Εκδότης Αθαν. Μαρτίνοσ, 1966).

•

Παπαχριστοδούλου, Π. «Ο Γ. Βιζυηνός και τα χειρόγρατά του» *Νέα Εστία* 518 (1949)σσ.181-182.

•

Παρίσης, Ι. και Παρίσης, Ν. *Λεξικό λογοτεχνικών όρων* (Αθήνα: Εκδόσεις Ο.Ε.Δ.Β, 2005).

•

Πατρικίου, Ε. «Πρωταγόρας» στο *Αρχαία Ελληνικά Φιλοσοφικός Λόγος Γ΄ Γενικού Λυκείου Θεωρητική κατεύθυνση* (Αθήνα: Εκδόσεις Ο.Ε.Δ.Β., 2006)σσ.49-91.

•

Πατρώνος, Γ. *Η θέωση του ανθρώπου* (Αθήνα: Εκδοτικός οίκος Δόμος, 1995).

•

Πατρώνος, Γ. *Ιστορία και εσχατολογία στη Βασιλεία του Θεού* (Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος, 2002).

•

Πλάτων, *Γοργίας* στην ηλεκτρονική διεύθυνση:
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0177%3Atext%3A1999.01.0177>
(ημερομηνία ανάκτησης: 10-6-2014).

•

- **Σαχίνης, Α. Παλαιότεροι πεζογράφοι: Α.Ρ. Ραγκαβής, Δ. Βικέλας, Γ. Βιζυηνός, Κ. Παλαμάς, Γ. Βλαχογιάννης (Αθήνα: Εκδόσεις Εστία, 1982).**
- **Σβορώνος, Ν. Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας (Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, 1981).**
- **Σεφέρης, Γ. «Η τέχνη και η εποχή» στο *Δοκιμές πρώτος τόμος (1936 - 1947)* (Αθήνα: Εκδόσεις Ίκαρος, 1974³).**
- **Σκλήρης, Δ. «"Δώστε τρόπο στην οργή": Οι αρετές του θυμού κατά τον άγιο Μάξιμο Ομολογητή» στο *Σύναξη 129* (2014)σσ.52-68.**
- **Σκουλάτου, Β., Δημακόπουλου, Ν., Κόνδη, Σ., *Ιστορία νεότερη και σύγχρονη (1789-1909)* (Αθήνα: Εκδόσεις Ο.Ε.Δ.Β. 2004).**
- **Σοφοκλέους τραγωδία, *Αντιγόνη, Φιλοκτήτης* (Αθήνα: Εκδόσεις Ο.Ε.Δ.Β., 2000).**
- **Σταυρίδη-Πατρικίου, Ρ. Ιδεολογικές διαδρομές Πολιτική γλώσσα και κοινωνία 1871-1909 στο *Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000, 5^{ος} τόμος Τα χρόνια της σταθερότητας, 1871-1909* (Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα).**
- **Στεργιόπουλος, Κ. «ο Βιζυηνός και το διήγημα» στο *Το Δέντρο 21-22* (1986).**
- **Στεργιόπουλος, Κ. «Ο Βιζυηνός και το διήγημα» (Μελέτημα β' μέρος), *Το Δέντρο 23-24* (1986).**
- **Στεργιόπουλος, Κ. «Εφταλιώτης, Αργύρης» στην εγκυκλοπαίδεια *ΤΟ ΒΗΜΑ Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τόμος 25^{ος} (Αθήνα: Εκδόσεις Πάπυρος, 1997).**
- **Σχοινιάς, Φ. «Το πρόβλημα του κακού στην αρχαία ελληνική και χριστιανική σκέψη» στο *Σύναξη 94* (2005) σσ.74-89.**
-

Τερέζης, Χ. «Η Ορθοδοξία και ο σεβασμός της ανθρώπινης προσωπικότητας» στο π. Α. Αυγουστίδης, Κ. Ζορμπάς, π. Β. Θέρμος, Ν. Κοκοσαλάκης, Α. Μελισσάρης, Χ. Τερέζη *Η Ορθοδοξία ως Πολιτιστικό Επίτευγμα και τα Προβλήματα του Σύγχρονου Ανθρώπου, Τόμος Β, Η Ορθοδοξία απέναντι σε θέματα της εποχής μας* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002) σσ.23-58.

•

Τερέζης, Χ. «Κοσμολογικά ζητήματα στη νεοπλατωνική φιλοσοφία και την ορθόδοξη θεολογία» στο *Η Ορθοδοξία ως κληρονομιά, Τόμος Γ, Θεολογία και Φιλοσοφία στην Εποχή των Πατέρων* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2008) σσ.121-185,

•

Τουντόροφ, Τ. *Κριτική της κριτικής, μετάφραση Γιάννης Κιουρτσάκης* (Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις, 2006).

•

Τσάκωνας, Δ. «Γεώργιος Βιζυηνός», *Οδός Πανός 78* (1995).

•

Τσάκωνας, Α. Γ. «Παπαδιαμάντης, Αλέξανδρος» στην εγκυκλοπαίδεια *ΤΟ ΒΗΜΑ Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τόμος 48^{ος} (Αθήνα: Εκδόσεις Πάπυρος, 1997).

•

Τσάμης, Δ. *Η τελείωσις του ανθρώπου κατά Νικήταν Σταθάτον* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1971) σσ.61-66.

•

Τσέλλερ-Νεστλέ, «Η ζωή του Πλάτωνα» στο *Ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας*, μετάφραση Χ. Θεοδωρίδη (Αθήνα: Έκδοση Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 1942) σσ.146-149.

•

Τσουκαλάς, Κ. «Οι πολιτικές εξελίξεις από το 1881 ως το 1895» στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Τόμος ΙΔ΄* Αθήνα: Εκδοτικός οίκος Εκδοτική Αθηνών α.ε., 1977).

•

Φαίς, Μ. *Ελληνική αϋπνία* (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2004).

•

Φίλιας, Γ. «Τα μυστήρια του γάμου και της εξομολόγησης» στο *Πίστη και βίωμα της Ορθοδοξίας, τόμος Β, Η λατρεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002)σσ.61-83.

- Φλωρόφσκυ, Γ. «Κακό» στο *Δημιουργία και απολύτρωση, μετάφραση Π. Πάλλη* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Π. Πουρναράς, 1983)σσ.91-104.
- Φλωρόφσκυ, Γ. *Θέματα Ορθοδόξου Θεολογίας*, μετάφραση: αρχιμ. Α. Π. Κουμάντος, Σ. Παπαλεξανδρόπουλος, π. Ε. Πρατσινάκης, Σ. Χατζησταματίου (Αθήνα: Εκδόσεις Άρτος Ζωής, Αθήνα, 1989²).
- Φωτίου, Στ. «Η έννοια της αγιότητας», στο Κ. Αγόρας, Στ. Γιαγκάζογλου, π. Ν. Λουδοβίκος, Στ. Φωτίου *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας, Τόμος Α, Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας* (Πάτρα: Εκδόσεις Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 2002)σσ.223 - 244.
- Χρήστου, Π. «Διόγνητον, Προς, Επιστολή» στη *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία*, τόμος 4^{ος} (Αθήνα: Εκδόσεις Αθην. Μαρτίνοσ, 1964)σσ.1237-1239.
- Χριστιανόπουλος, Ντ. «Εγκαταλείπω την ποίηση» στο *Η Ελληνική ποίηση του 20^{ου} αιώνα*, επιμέλεια-ανθολόγηση Ευριπίδης Γαραντούδης (Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο, 2008).
- Χρυσανθόπουλος, Μ. «Τα διάπλοκα διηγήματα: Μεταξύ ποιήσεως και μυθιστορίας» στο *Γεώργιος Βιζυηνός Μεταξύ φαντασίας και μνήμης* (Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλοπωλείον της Εστίας, Ι.Δ.Κολλάρου & Σιας α.ε., 2006²)σσ. 13-30.
- Χρυσανθόπουλος, Μ. «Το όνομα της θυγατρός και "Το αμάρτημα της μητρός μου": ρητορικός ενικός ή κυριολεκτικός πληθυντικός;» στο *Γεώργιος Βιζυηνός Μεταξύ φαντασίας και μνήμης* (Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Ι.Δ.Κολλάρου & Σιας α.ε., 2006²)σσ. 31-49,
-

Χρυσανθόπουλος, Μ. «Μεταφορές της γραφής στο "Μεταξύ Πειραιώς και Νεαπόλεως": Η θάλασσα, η γυναίκα και το πλοίο» στο *Γεώργιος Βιζυηνός Μεταξύ φαντασίας και μνήμης* (Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλοπωλείον της Εστίας, Ι.Δ.Κολλάρου & Σίας α.ε., 2006²)σσ.51-70.

•

Μ. Χρυσανθόπουλος, «Η ερμηνεία της επιθυμίας και η επιθυμία της ερμηνείας: "Αι συνέπειαι της παλαιάς ιστορία"» στο *Γεώργιος Βιζυηνός Μεταξύ φαντασίας και μνήμης* (Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου και Σίας α.ε., 2006²)σσ. 89-109.

•

Χρυσανθόπουλος, Μ. «Μεταξύ φαντασίας και μνήμης: Η διαδικασία της γραφής στο διήγημα "Το μόνον της ζωής του ταξίδιον"», στο *Γεώργιος Βιζυηνός Μεταξύ φαντασίας και μνήμης* (Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλοπωλείον της Εστίας, Ι.Δ.Κολλάρου & Σίας α.ε., 2006²)σσ.111-129.

•

Χρυσανθόπουλος, Μ. «Η τάξη και η κατάλυσή της: Ο αυτοβιογραφούμενος χρονογράφος στο διήγημα "Ο Μοσκώβ-Σελήμ"» στο *Γεώργιος Βιζυηνός μεταξύ φαντασίας και μνήμης* (Αθήνα: Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της «Εστίας» Ι.Δ. Κολλάρου & Σίας α.ε., 2006²)σσ. 131-163.

•

Ψευτογκάς, Α. «Κυπριανός» στην *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία, 7^{ος} τόμος* (Αθήνα: Εκδόσεις Αθαν. Μαρτίνο, 1965).

•

Andreou, A., *Vizyenos G. M.: complete bibliography (Prose)* στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

[https://www.academia.edu/1240871/G. M. Vizyenos Complete Bibliography Prose](https://www.academia.edu/1240871/G._M._Vizyenos_Complete_Bibliography_Prose)

(Ημερομηνία ανάκτησης: 15 - 3 - 2014).

•

Beaton, R. «Βιζυηνός» στο *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία, μετάφραση Ευαγγελία Ζουργού, Μαριάννα Σπανάκη* (Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη, 1996)σσ.109-111

•

Cullmann, O. *Χριστός και Χρόνος, Χρόνος και Ιστορία στη ζωή του αρχέγονου χριστιανισμού*, μετάφραση αρχιμ. Παλ. Κουμάντος, (Αθήνα: Εκδόσεις Άρτος Ζωής, 1980).

•

Hawthorn, J. *Ξεκλειδώνοντας το κείμενο. Μια εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας*,

μετάφραση Μ. Αθανασοπούλου (Ηράκλειο: Εκδόσεις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1999) σσ.194-195.

•

Hofmann, J. B. *Ετυμολογικόν λεξικόν της αρχαίας ελληνικής*, μετάφραση [Αντώνιος Δ. Παπανικολάου](#) (Αθήνα: Εκδόσεις Δ. Ν. Παπαδήμας, 2009).

•

Marcuse, H. «Οι καινούργιες μορφές ελέγχου» στο *Ο μονοδιάστατος άνθρωπος*, μετάφραση Μ. Λυκούδη (Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση 1971) σσ.3-47.

•

Petropoulos, J. *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)* (Αθήνα: Εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1997).

•

Rousseau, J. J. *Collection Complète des Œuvres de J.J. Rousseau, citoyen de Genève, Tome quatrième, contenant les IV premiers Livres d' Emile, ou de l' Education*, (Genève 1782).

•

Schmemmann, ΑΙ. *Για να ζήσει ο κόσμος μτφρ. Ζήσιμος Λορεντζάτος* (Αθήνα: Εκδόσεις Αθηνά, 1970).

•

Wagner, R. «Introduction» στο Libretti Der Fliegende Holländer στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.rwagne.net/libretti/rhollander/e-holl-a1shtml> (ημερομηνία ανάκτησης: 24-5-2014).

•

«Wilhelm Maximilian Wundt» στην ψηφιακή διεύθυνση: <http://plato.stanford.edu/entries/wilhelm-wundt/> (Ημερομηνία ανάκτησης: 26-3-2014).

•

Zizioulas, J. *Being as communion Studies in Personhood and the Church* (New York: edition St. Vladimir's Seminary Press, 1985).

<http://bit.ly/2jflXKQ>